

جرم شناسی ازدواج سفید با رویکرد فقه و حقوق اسلامی

رضا علی کریمی^۱، فاطمه فخاری^۲

^۱ مدرس دانشگاه پیام نور قم.

^۲ کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی، پیام نور قم.

نام نویسنده مسئول:

فاطمه فخاری

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۳/۲۵

چکیده

بیان مساله: نظر به اینکه کشور ایران از مردمی با عقاید و باور های دینی و اسلامی تشکیل داده و حکومت حاکم بر آن، حکومتی است که بر پایه قوانین اسلام بنیان نهاده شده و با توجه این که در اصل چهارم قانون اساسی، الزام به تصویب همه قوانین در زمینه ی جزایی، مدنی، مالی، سیاسی و فرهنگی بر پایه ی موازین اسلام بیان شده است، لزوم نگاه دینی و اسلامی به تمامی مقولات امری پذیرفته شده است.

هدف: هدف از پژوهش حاضر، جرم شناسی ازدواج سفید با رویکرد فقه و حقوق اسلامی می باشد.

سوال: وضعیت ازدواج سفید در حوزه جرم شناسی به ویژه با رویکرد فقه و حقوق اسلامی چگونه است؟

بیان یافته ها: با ظهور پدیده ازدواج سفید یا همباشی در چندسال اخیر در کشور و تهدید نهاد خانواده، ارزش های دینی و اخلاقی و سلامت روحی و روانی از سوی این پدیده و برجای گذاشتن آثار و تبعات منفی حقوقی و اجتماعی هنگفت در جامعه و با توجه به اینکه رفتار اینان مطابق مواد قانون مجازات اسلامی جرم تلقی می شود، ضرورت پیشگیری و رفع نتایج زیان بار آن امری حیاتی می باشد.

نتیجه: ازدواج سفید دارای پیامدهایی است. نظیر: طرفین از یکدیگر ارث نمی برند همچنین زن نمی تواند از خدمات بیمه شریک زندگی اش استفاده کند. عموماً زنان در این روابط همواره در معرض آسیب های متعدد اجتماعی، روانی، اقتصادی و حتی جسمی قرار می گیرد و ساختار حقوقی و فقهی قوانین در ایران نمی تواند تأمین کننده حمایت در خوری از آن ها باشد. بنابراین در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران، ازدواج سفید نه تنها از مشروعیت قانونی بر خوردار نیست بلکه در صورت احراز، مجازات کیفری مانند حد و تعزیر در پی دارد.

واژگان کلیدی: جرم شناسی ازدواج سفید، هم خانگی، هم باشی، فقه، حقوق اسلامی ازدواج سفید.

مقدمه

تعریف مساله و قلمرو تحقیق

پدیده هم باشی یا ازدواج سفید که در غرب به جای ازدواج رسمی رایج شده و یکی از عوامل انحطاط اخلاقی غرب به شمار می رود، در حقیقت زندگی زن و مرد در کنار یکدیگر، بدون تقیدات شرعی، اخلاقی و حتی قانونی است و دلیل این امر فرار از تشکیل خانواده و مسئولیت های زندگی مشترک است و شهوت رانی ضابطه مند می باشد. زمانی که از یکدیگر خسته شدند این رابطه خاتمه می یابد. این رابطه، هر چند در دنیا به ویژه در اروپا و آمریکا پدیده ای جدید نیست اما در ایران مساله ای جدید و به لحاظ فرهنگی شوک آور است. با وجود باطل و حرام بودن آن از نظر شرعی، متاسفانه اخیراً در کلان شهرها، به ویژه شمال تهران رواج یافته و با انکار آن نمی توان از این پدیده شوم و خطرناک رهایی یافت و متولیان جامعه باید با راهکارهای مناسب جلوی گسترش این رابطه مسموم را بگیرند (ارجمند دانش و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۲۱).

تمام فقها به ویژه مراجع عظام تقلید کنونی چنین رابطه ای را ازدواج محسوب نمی کنند و داشتن چنین رابطه را جرم شرعی تلقی می نمایند و معتقدند هیچ یک از شرایط و ارکان نکاح شرعی در این نوع رعایت نمی شود. حتی آن را معادل نکاح معاطاتی نیز تلقی نمی کنند. «عرف» به عنوان یکی از راه ها و ابزار شناخت احکام مورد توجه شرع بوده و به آن استناد شده است. اما در مورد ازدواج، ممکن است عرف در زمان ها و مکان های متفاوت، افعالی را مخصوص عقد نکاح قرار دهد، اما این امر به معنای تغییر ماهیت نکاح نیست (ارجمند دانش و همکاران، ۱۳۹۷، ص ۲۱).

پدیده ازدواج سفید، از منظر حقوقی، در قانون جمهوری اسلامی به تبعیت از دین اسلام، به رسمیت شناخته نشده است و نوعی جرم محسوب می شود. طبیعتاً وقتی قانون اصل این ازدواج را جرم می داند هیچگاه مسئولیت پیگیری و تبعات آن را بر عهده نمی گیرد و با تبعات آن نیز همانند جرم برخورد می کند و از منظر فقهی، در فقه امامیه احترام به حریم خصوصی افراد و لزوم وارد نشدن به مسائل شخصی و حریم مورد تأکید قرار گرفته شده است، مگر در چند مورد استثناً، که مقوله ازدواج سفید جز این مستثنای محسوب نمی شود و ظاهراً ورود دولت و جرم انگاری و اتخاذ تدابیر نظارتی که مستلزم مداخله در حریم خصوصی افراد است. به هیچ عنوان مجاز شمرده نشده است (برهانی، ۱۳۹۵، ص ۳۲).

از آنجایی که خانواده سنگ بنای جامعه است، نکاح علاوه بر جنبه خصوصی دارای جنبه عمومی هم نیز هست. به همین دلیل طبیعتاً در جامعه باید نگاه دولت به معنای عام به تشکیل خانواده دنبال و رصد شود و در خصوص همزیستی بدون ازدواج در جامعه، با توجه به مسائل حقوقی پیامدهایی هم نیز به دنبال خواهد داشت. که باید چاره ای اندیشید تا این دگرگونی کمترین آسیبی بر اساس خانواده وارد کند (قاسمی، ۱۳۹۷، ص ۹).

به لحاظ حقوقی، با توجه به ماده ۲۰ قانون حمایت از خانواده، ثبت نکاح دائم، فسخ و انفساخ آن، طلاق، رجوع و اعلام بطلان نکاح یا طلاق الزامی است و با توجه به ماده ۲۱ قانون حمایت از خانواده، نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران در جهت محوریت و استواری روابط خانوادگی، نکاح دائم را که مبنای تشکیل خانواده است مورد حمایت قرار می دهد نکاح موقت نیز تابع موازین شرعی و مقررات قانون مدنی است و ثبت آن در موارد زیر الزامی است:

باردار شدن زوجه، توافق طرفین، شرط ضمن عقد. بنابراین، نفس ازدواج سفید بنا بر تعریف آن (زندگی مشترک بدون ثبت رسمی)، مستند به ماده ۲۰ و ۲۱ قانون حمایت خانواده، خلاف قانون بوده و مورد حمایت قانونی نیست و در صورت اثبات در محاکم قانونی قابل پیگیری کیفری و حقوقی است. مطابق ماده ۶۳۷ قانون مجازات اسلامی، هرگاه زن و مردی که بین آن ها علقه زوجیت نباشد، مرتکب روابط نامشروع یا عمل منافی عفت غیر زنا از قبیل تقبیل، یا مضاجعه شوند به مجازات شلاق تا نودونه ضربه محکوم خواهند شد و در ادامه این، تصریح نموده است که اگر عمل با عنف و اکراه باشد فقط اکراه کننده تعزیر می شود (فهیمی، ۱۳۹۶، ص ۹).

از دیدگاه فقها به ویژه آیت الله مکارم شیرازی اصل بر این است که این ازدواج حکم زنا دارد که هم خانه شدن بدون ازدواج رسمی، از نظر دینی هیچ فرقی با زنا ندارد و قانون از آن و فرزند حاصل از آن هیچ حمایتی نمی کند. در چنین حالتی رابطه نسبی و سببی بین زن و مرد و فرزند وجود ندارد و طبیعتاً فرزند شناسنامه ای بدون نام پدر و مادر خواهد داشت و نسب خود را تنها از خاندان مادری می گیرد و فرزندان از این ازدواج ارث نمی برد (مکارم شیرازی، ۱۳۹۳، ص ۴۲).

در این مورد سپردن حضانت به مادر محتمل تر است و زن چه از نظر روانی و چه از نظر حقوقی شکست خورده و بلا تکلیف باقی می ماند (قنبریان، ۱۳۹۶، ص ۶). روی آوردن جوانان به سبکی از زندگی که در آن از چتر حمایت قانونی برخوردار نبوده رابطه آنها از نظر اجتماعی، حقوقی و فقهی نیز دارای مشروعیت نیست، می تواند پیامدهای زیادی داشته باشد، به عنوان مثال در صورت وجود مخاطرات در ازدواج سفید، حل کردن آن به آسانی امکان پذیر نیست. چنانچه زن در طول این نوع زندگی مشترک در معرض خشونت فیزیکی و جنسی و به طور کلی انواع خشونت خانگی قرار گیرد، قانون از او حمایت نخواهد کرد، کودک او بدون شناسنامه و محروم از تحصیل و حقوق شهروندی خواهد بود. نمی تواند برای خود و فرزندش ادعای نفقه کند و در صورتی که مورد سو استفاده مالی شریک زندگی خود قرار گیرد، به سختی می تواند به دادگاه شکایت کند.

افزون بر این، پایان دادن زندگی مشترک، به ویژه در صورت داشتن فرزند، به راحتی میسر نیست و می تواند مشکلات بسیاری برای زنان به همراه داشته باشد. از جمله اخاذی و تهدید که یکی از مخاطرات جدایی یک طرفه به شمار می آید. در هم باشی یا ازدواج سفید، طرفین از یکدیگر ارث نمی برند. همچنین زن نمی تواند خدمات بیمه اجتماعی شریک زندگی اش را استفاده کند. در مجموع زنان در این نوع رابطه همواره در معرض آسیب های متعدد اجتماعی، روانی، اقتصادی و حتی جسمی قرار می گیرند و ساختار حقوقی و فقهی در ایران نمی تواند تامین کننده حمایت در خوری از آنها باشد (مینویی، ۱۳۹۳، ص ۲).

طرح اهمیت تحقیق

با بیان مطالبی که بدان اشاره شد، صلاح نمی باشد که برای مقابله با جرایم جنسی که ریشه در اخلاق و فرهنگ دارند، به ابزارهای سرکوبگرانه کیفری متوسل شد. با تمام اوصاف، عدم دخالت در این زمینه می تواند کشور را با تزلزلات اخلاقی و اعتقادی مواجه سازد و تفکرات جوانان را به سمت بیراهه بکشاند. فلذا، موثرین راه برای پیشگیری از این جریانات، تثبیت به ارگان های فرهنگی و توسعه بسترهای فرهنگی در میان شهروندان و به ویژه قشر جوان است (اکبری، ۱۳۹۵، ش، ص ۹). اکثر منابع و تحقیقات موجود در این زمینه به مسئله همباشی جوانان پرداخته اند و تنها زوایای جامعه شناختی آن را مورد بررسی قرار داده اند. لزوم نگارش مطلبی با توجه به شاخصه های حقوقی، جرم شناسی و جامعه شناسی و آسیب شناختی و تحلیل این پدیده با توجه به داده های علوم مزبور، می تواند خلاء موجود در این زمینه را تا حدودی رفع نماید. با توجه به مسائل بیان شده، این سوال مطرح می شود که مقوله ازدواج سفید به لحاظ جرم شناسی چگونه ارزیابی می گردد و رویکرد فقه و حقوق اسلامی در این باب چیست؟ وضعیت فقهی ازدواج سفید چگونه ارزیابی می شود؟ وضعیت حقوقی ازدواج سفید چگونه ارزیابی می شود؟ علل موثر در ایجاد وضعیت ازدواج سفید چیست؟ پیامدهای حقوقی ازدواج سفید چیست؟ چه راهکارهایی جهت جلوگیری و یا کاهش روند شیوع ازدواج سفید وجود دارند؟

طرح سوابق تاریخی موضوع

اولین واکنش ها به این سبک جدید زندگی در سال ۱۳۸۸ در قالب طرح امنیت اجتماعی نیروی انتظامی برای ساماندهی خانه های مجردی در مرکز شهر تهران بروز کرد. از نظر مراجع انتظامی، این خانه ها محل تجمع منحرفان و مجرمان و افراد مخل نظم اجتماعی بودند و احیای نظم اجتماعی در آن مناطق مستلزم کنترل این خانه ها بود (فرارو، ۸۸/۱۲/۱۴؛ سهراب زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۴).

تأثیر این شیوه زندگی بر بازار مسکن پای شورای شهر را هم به میان کشید. شناسایی مناطق خاصی از تهران که هزینه های سکونت در آنها سامان دادن به چنین روابطی را ممکن می ساخت از نشانه های وجود و گسترش آن بود (همصدا، ۸۸/۲/۱۷؛ سهراب زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۴).

برخی نمایندگان شورای شهر رواج این پدیده را خلاف اخلاقیات و عرف جامعه می خواندند و پلیس امنیت اجتماعی هم در موضع گیری های متفاوت، گاه از این پدیده اظهار بی اطلاعی و گاه از برخورد مستقیم با آن سخن می گفت. در انعکاس رسانه ای هم اغلب نوعی وجه مجرمانه و مفسده انگیز برای این خانه ها تعریف می شد و این خانه ها را در کنار محل تجمع معتادان یا مراکز هدایت جرم و دزدی قرار می دادند (راسخون، ۸۸/۲/۱۶؛ سهراب زاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۴).

در سال ۱۳۹۱، مرتضی طلائی، رئیس کمیسیون فرهنگی و اجتماعی شورای شهر تهران از شکل گیری خانه هایی در «شمال و جنوب شهر تهران» خبر داد که در آن ها دختران و پسران بدون ازدواج رسمی با یکدیگر زندگی می کنند. به اعتقاد او، برخورد قهری با این موضوع، راه به جایی نخواهد برد. اما باید به آن به صورت یک آسیب اجتماعی نگریست (پورفرهادی، ۱۳۹۳، ص ۵۴).

در سال های جاری بار دیگر این موضوع در روزنامه ها و رسانه ها مطرح شد و منابع از افزایش ازدواج سفید خبر می دادند. این در حالی است که به دلایل سنتی و مذهبی، هنوز پژوهشی رسمی و جدی در مورد آن صورت نگرفته است تا بتوان آمار دقیقی از میزان این نوع ازدواج و نکات نهفته آن کسب کرد. علاوه بر این افرادی که این نوع ازدواج را انتخاب می کنند، همگی یک طبقه اجتماعی و سنی خاص را تشکیل نمی دهند. این نوع ازدواج، هم در میان جوانان و هم میانسالان (حتی بدون آگاهی خانواده ها) صورت می گیرد. به همین دلایل، ریشه یابی ازدواج سفید، چندان راحت نیست. بسیاری از منابع و افراد دلایل اقتصادی را عامل این اتفاق می دانند. اما نمی توان همه سهم را این عوامل داد (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۲۲).

ارائه تعاریف اصطلاحات اصلی

تعریف حقوقی ازدواج سفید

شروع زندگی مشترک زیر یک سقف، با توافق دوطرفه بین دختر و پسر، بدون ثبت رسمی، قانونی و حقوقی ازدواج سفید گفته می شود. ازدواج سفید، پیوندی غیرقانونی و غیررسمی است که در آن دو طرف هیچ تعهد برای کنار هم ماندن ندارند. چنین رابطه ای از نظر قانون زنا تلقی می شود و فرزند ناشی از آن فاقد مشروعیت قانونی است، چون نسبت فرزندی او با پدر قابل اثبات نیست (احمدی، ۱۳۹۳، ص ۲).

از این رو در ازدواج، صرف رضایت قلبی دختر و پسر کفایت نمی کند، علاوه بر این در ماده ۱۰۶۲ قانون مدنی ایران آمده است: «نکاح واقع می شود به ایجاب و قبول به الفاظی که صریحاً دلالت بر قصد ازدواج نماید.» یعنی به لحاظ حقوقی باید صیغه عقد ازدواج بیان شود و ایجاب و قبول لفظی باشد، مگر در حالت عجز از تلفظ، البته این به معنای سختگیری در امر ازدواج نیست. لفظ و سایر شرایط مثل مهریه، نفقه و... همگی نشاندهدی عظمت و اهمیت این پیمان مقدس است؛ پیمانی که نباید آلوده شود (رضانیا، ۱۳۹۳، ص ۴).

تعریف فقهی ازدواج سفید

برخی معتقدند زندگی به صورت هم باشی مانند صیغه طولانی مدت است و لازم نیست در برابر آن نگرانی و جود داشته باشد. این دیدگاه قابل دفاع نیست، زیرا ازدواج یک عقد است و نیاز به دو اراده و دو قصد برای تحقق آن دارد. ازدواج بدون لفظ از نظر فقهی، «نکاح معاطی» نام گرفته است که از نظر فقها چنین ازدواجی باطل است و نمی توان توجیه شرعی برای آن توصیف کرد. نکاح معاطی، ازدواجی است که به منظور تشکیل خانواده، حق تمتع و رابطه زناشویی بین زن و مرد منعقد می شود اما فاقد ایجاب و قبول لفظی است (رضانیا، ۱۳۹۳، ص ۴).

شرعی و قانونی بودن ازدواج سفید در این مفهوم بستگی به درستی عقد نکاح بر اساس معاطات دارد. امام خمینی (ره) در تعریف نکاح معاطاتی می فرماید: «فلو تناول الزوجان و قصداً الازدواج ثم انشاته المراه بذهابها الی بیت المرء بجهیزتها مثلاً وقبل المرء ذلک بتمکینها فی البیت لذلک تحققت الزوجیه المعاطاتیه» اگر زن و مرد باهم گفتگو و قصد ازدواج کردند و زن با رفتنش به خانه مرد، مثلاً همراه جهیزیه، زوجیت ایجاد کند و مرد نیز زوجیت زن را با تمکین زن در خانه اش بپذیرد، در این صورت ازدواج معاطاتی صورت می گیرد (امام خمینی، البیع، ۱۸۰).

اما امام خمینی (ره) در بحث ازدواج لفظ را شرط و ازدواج بدون بیان لفظ را باطل می داند. برخی در تعریف نکاح معاطاتی بیان می کنند: «نکاح معاطاتی یعنی نکاحی که صرفاً به اعلام توافق و تراضی طرفین بسنده می شود و فاقد ایجاب و قبول لفظی باشد.» (محقق داماد، ۱۳۷۲، ص ۱۶۶).

در ادامه پژوهش، به بررسی ادبیات موضوع و پیشینه تحقیقاتی پرداخته خواهد شد که در آن به مرور تحقیقات انجام شده، بررسی علل و زمینه های وقوع ازدواج سفید/ دیدگاه ها و نظریه ها و نیز مطالعه و بررسی نقاط ضعف، پیامدها و آسیب های ازدواج سفید پرداخته خواهد شد.

بررسی ادبیات موضوع / سابقه تحقیق

پیشینه تحقیق

یافته های مطالعات و تحقیقات قاسمی (۱۳۹۷) با هدف بررسی پدیده ازدواج سفید از منظر فقه و حقوق عمومی نشان داد که ازدواج سفید پدیده های بدون ازدواج رسمی اعم از دائم و موقت است. زن و مردی که باهم تفاهم اولیه دارند و نمی خواهند نسبت به هم تعهدی داشته باشند. به جهت پایین آوردن فشار اقتصادی یا مرتفع کردن نیازهای جنسی و عاطفی باهم زندگی می کنند و هیچگاه زوجیت آنها به طور قانونی و شرعی ثبت نخواهد شد. اینگونه زندگی هم از نظر شرع و هم قانون به هیچ وجه مورد قبول جامعه اسلامی ایران و فرهنگ اصیل خانواده نیست. در این پژوهش به تعریف و بررسی تبعات ازدواج سفید از منظر حقوقی و فقهی پرداخته شد و همچنین این پدیده از منظر آیات و روایات، اجماع و سیره مسلمین، استنباط حکم شرعی، استنباط فقه و قانون، نظریه فقها امامیه و معاصران در بررسی قرار گرفت.

نتایج بدست آمده پدیده ازدواج سفید از منظر حقوقی، بدین گونه است که در قانون جمهوری اسلامی به تبعیت از دین اسلام، این پدیده به رسمیت شناخته نشده و نوعی جرم محسوب می شود. طبیعتاً وقتی قانون اصل این امر را جرم می داند هیچ گاه مسئولیت پیگیری و تبعات آن را بر عهده نمی گیرد و با تبعات آن نیز همانند جرم برخورد می کند و از منظر فقهی هم نیز به هیچ عنوان مجاز شمرده نشده است. زیرا که صرفاً رضایت قلبی طرفین کافی نیست و ازدواج نیاز به انشا دارد. معنای زوجیت را باید به لحظه ایجاب کرد و حقوقدانان این ایجاب را مبتنی بر لفظ کرده اند و فقها آن را ازدواج معاطاتی نمی دانند. پس از نظر نظام حقوقی و فقهی، ازدواج بدون لفظ مجاز نیست، و چنین ارتباطی، ارتباط حرام و نامشروع تلقی می شود و در صورتی که از این رابطه فرزندی حاصل شود (گذشته از خطرات سقط جنین اجباری) به تبع زندگی غیر مشروع پدر و مادرش در پناه قانون کشور نخواهد بود، و همچنین با توجه به اینکه خانواده سنگ بنای جامعه است، نکاح علاوه بر جنبه خصوصی دارای جنبه عمومی هم نیز هست. به همین دلیل طبیعتاً در جامعه نگاه دولت باید به معنای عام به تشکیل خانواده دنبال و رصد شود و در خصوص همزیستی بدون ازدواج، با توجه به مسائل حقوقی و پیامدهایی که به دنبال خواهد داشت، باید چاره های اندیشید تا این دگرگونی کمترین آسیبی بر اساس خانواده وارد کند. با توجه به اصل ۱۰ قانون اساسی، باید ببینیم وظیفه دولت در رابطه با نهاد خانواده چیست و آسیب ها تا چه اندازه به دولت مربوط می شود. تا بتوان با ارائه راهکار جهت کاهش این پدیده در این خصوص گام مثبتی برداشت.

یافته های مطالعات و تحقیقات ارجمند دانش و همکاران (۱۳۹۷) با هدف بررسی ماهیت، مشروعیت و آثار ازدواج سفید نشان داد که ازدواج سفید اگرچه نام زیبایی دارد اما دلالت بر یک رابطه نامشروع و دور از شان یک مسلمان دارد. چون ازدواج نیست و خارج از تعهدات ازدواج است. از نظر اسلام در میان صاحبان ملل، رابطه زن و مرد، وقتی ازدواج شمرده می شود که بر پایه شریعت یا قوانین مورد قبول آنها، عنوان ازدواج شرعی صدق می کند. ازدواج سفید نه تنها از نظر فقه شیعه بلکه تمام مذاهب اسلامی، ازدواج محسوب نمی شود و حرام و جرم بیّن است. آنها در تحقیق خود که از نوع توصیفی و تحلیلی است، به بررسی ماهیت و مقایسه با ازدواج دائم و معاطاتی و مشروعیت، ادله بطلان و ادله موافقان این نوع رابطه و آثار تکلیفی و وضعی آن از جمله عوامل گرایش به این نوع ازدواج یا رابطه و راه های جلوگیری از شیوع آن و حکم قانونی آن پرداختند. دستاورد مهم این پژوهش، ادله بطلان ازدواج سفید و از آن جمله اجماع و اتفاق نظر فقها و علما و مراجع تقلید عصر حاضر (با توجه به استفتا از مراجع تقلید شیعه در سال ۱۳۹۷) است و به نوعی اجماع بر بطلان و حرمت شرعی این نوع رابطه وجود دارد.

یافته های مطالعات و تحقیقات علی آبادی و همکاران (۱۳۹۶) با هدف بررسی ازدواج سفید از دیدگاه اسلام و دانشجویان نشان داد مهمترین دلیل گرایش به این نوع ازدواج اعتقادات ضعیف دینی است. این نوع ازدواج تبعاتی را برای طرفین این رابطه در بردارد. این نوع ازدواج از نظر قانونی جرم و عنوان رابطه نامشروع به خود می گیرد و مجازاتش حد است. سوالی که این

پژوهش در پی پاسخ به آن است اینکه چرا جامعه دانشجویی و جوانان در سالیان اخیر تا حدی دچار این پدیده شده اند در پاسخ به این سوال از کتب حقوقی و روانشناسی، مقالات مرتبط با این موضوع و سایت هایی کمک گرفته شده و همچنین از اساتید و دانشجویان در این راستا نظر سنجی شده است. نتیجه ای که در پاسخ به این سوال می توان ارائه کرد عللی همچون مشکلات اقتصادی از جمله بیکاری، سخت بودن ازدواج که می توان به مهریه های سنگین و توقعات بالای خانواده ها و اعتقادات ضعیف دینی اشاره کرد.

یافته های مطالعات و تحقیقات فهیمی (۱۳۹۶) با هدف بررسی فقهی حقوقی ازدواج سفید نشان داد عواملی از جمله شهر نشینی و گسترش ارتباطات ناصحیح، موجب شیوع پدیده ای به نام هم باشی یا ازدواج سفید شده است. اگر چه شیوع هم باشی به عنوان یک مساله ی نو پدید اجتماعی مطرح است اما اصل آن همگام با وجود آدمی قدمت دارد. ازدواج سفید در اصطلاح به هم زیستی بین زن و مرد نامحرم و انجام رفتارهای زنا شویی بدون ثبت رسمی در محاکم قانونی اطلاق می شود. سوال این است که هم باشی به عنوان رفتاری رو به شیوع از منظر فقه چه حکمی دارد آثار و پیامدهای این رفتار چیست عوامل رواج این پدیده و راهکار های آن کدام است. چنانچه هم باشی همراه با قصد و لفظ باشد، غالباً ما بقی شرایط صحت نکاح مانند اذن ولی و ذکر مهر و مدت در نکاح منقطع مفقود است و چنانچه بدون لفظ باشد حتی اگر سایر شرایط موجود و موانع مفقود باشد منطبق بر نکاح معاطاتی است؛ در حالی که هیچ فقیه نامداری قایل به صحت نکاح معاطاتی نیست و چنانچه اساساً قصد نکاح نباشد که عمده مصادیق هم باشی از این نوع است، طبق قاعده العقود تابعه للقصد نکاح باطل است. علاوه بر فقه، قانون نیز این هم باشی را به رسمیت نمی شناسد و حتی آن را عملی مجرمانه دانسته که چنانچه در محاکم قانونی به اثبات برسد موجب کیفر و لزوم جبران خسارت است. هم باشی از منظر اخلاق و جامعه مدنی نیز امری ناپسند تلقی می شود عواملی مختلف از جمله ازدواج دیر هنگام، شبکه های اجتماعی و ترویج سبک زندگی غربی زمینه ساز آن شده است. ازدواج سفید پیامدهای سوء اجتماعی، حقوقی، اخلاقی و شرعی در پی دارد که با افزایش آگاهی، نظارت و کنترل، دور اندیشی، فراهم سازی مقدمات ازدواج بهنگام و بومی سازی تحصیلات عالی می توان جلوی شیوع این پدیده را گرفت.

یافته های مطالعات و تحقیقات قنبریان (۱۳۹۶) با هدف بررسی ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران و غرب (مدرنیته) نشان داد در نظام حقوقی غرب، ازدواج سفید و قوانین مربوط به آن مورد قبول محاکم قضایی و قانونی می باشد (تقسیم اموال حاصله در مدت زندگی مشترک بین شرکای زندگی، استماع دعاوی افراد در صورت اطلاع پلیس محلی، برابر حقوق زن و مرد، اعلام آدرس محل زندگی و مشخصات کامل شرکای زندگی به پلیس محلی، رفع تنازع در صورت فرزند دار شدن، جدا شدن، و ...). ولی در نظام حقوقی و فقهی ایران این پدیده به دلیل عدم ثبت شرعی و عدم مسئولیت حقوقی و عدم مشروعیت فقهی این نوع رابطه و نیز بارداری های ناخواسته و عوارض بهداشتی ناشی از سقط جنین غیر قانونی می باشد.

یافته های مطالعات و تحقیقات اکبری (۱۳۹۵) با هدف زوایا و آثار حقوقی و جرم شناختی ازدواج سفید و بررسی راهکارهای مداخله و مقابله با آن نشان داد این پدیده آثار حقوقی و اجتماعی خطرناکی را برای طرفین رابطه، خانواده هاشان و اجتماع به بار می آورد. با توجه به این که رفتار اینان طبق قوانین موجود، جرم به شمار می آید، پیگیری تبعات حقوقی آن از طریق مجراهای قانونی برای دو طرف میسر نیست؛ و این خود مسبب ایجاد مشکلات گزافی در این حیطه است. با تحلیلی جرم شناسانه و تفسیری کیفرمدارانه، دلایل و اهمیت عدم مداخله جزایی و توسل به ابزارهای کیفری در زمینه جرایم اخلاق جنسی آشکار می گردد. نظر به این که ازدواج سفید، پدیده ای فرهنگی است که حاصل برداشت های جوانان از الگوهای نازیبای غربی است، لزوم پیشگیری از آن از طریق بسترهای فرهنگی، راهکاری مناسبه نظر می آید. با تکیه بر بند ۵ از اصل ۶۵۱ قانون اساسی در خصوص پیش گیری از جرایم، ضرورت حمایت ها و اقدامات فرهنگی در این حیطه بر ما مبرهن می گردد.

یافته های مطالعات و تحقیقات صیرفیان پور (۱۳۹۴) با هدف بررسی ازدواج سفید؛ جرایم و آسیب های ناشی از آن در نظام حقوق کیفری جمهوری اسلامی ایران نشان داد از جمله جرایم ناشی از ازدواج سفید؛ روابط نامشروع، سقط جنین جنائی و جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی می باشد. همچنین آسیب های ناشی از ازدواج سفید در سه مقوله جسمی، روانی و اجتماعی در زنان، کودکان مولود این ازدواج و آسیب های جامعه قابل تبیین است و از جمله علل ترویج ازدواج سفید در ایران؛ تهاجم

فرهنگی مبتنی بر فرهنگ سکولاریسم، کمرنگ شدن باورهای مذهبی و اخلاقی، ضعیف شدن پیوندهای خانوادگی، سنت های غلط ازدواج، هزینه های کمرشکن اقتصادی، تنوع طلبی جوانان، قوانین و شرایط دشوار و زائد عقد و طلاق می باشد.

یافته های مطالعات و تحقیقات قدسی و بیات(۱۳۹۳) با هدف بررسی ازدواج سفید به عنوان درد یا درمان چنین نشان دادند که فقدان پذیرش اجتماعی افراد دارای ازدواج سفید از پیامد های این نوع رابطه می باشد.

یافته های مطالعات و تحقیقات آزاد ارمکی و همکاران(۱۳۹۱)، با هدف بررسی هم خانگی، پیدایش و شکل های جدید خانواده در تهران، نشان داد تغییرات اقتصادی و ناامنی شغلی حاصل از آن، ورود عناصر نوسازی و تسهیل و جذاب شدن رابطه دختر و پسر ناشی از آن، تغییرات فرهنگی و لیبرالیسم و فردگرایی ناشی از آن را به عنوان بسترهای موثر در پیدایش هم خانگی می باشد.

نکته مهم: با استناد به سوابق پیشین اکثر منابع و تحقیقات موجود در این زمینه به مسئله همباشی جوانان پرداخته اند و تنها زوایای جامعه شناختی آن را مورد بررسی قرار داده اند. لزوم نگارش مطلبی با توجه به شاخصه های حقوقی، جرم شناسی و جامعه شناسی و آسیب شناختی و تحلیل این پدیده با توجه به داده های علوم مزبور، می تواند خلاء موجود در این زمینه را تا حدودی رفع نماید.

علل و زمینه های وقوع ازدواج سفید/ دیدگاه ها و نظر به ها

یکی از بسترهای شکلگیری این پدیده افزایش سن ازدواج است به گونه ای که جامعه ایران در دهه های اخیر مواردی مانند دگرگونی در میانگین سن ازدواج، نسبت مجرد قطعی، افزایش میزان طلاق و انتقال در ترکیب جنسی افراد ازدواج نکرده را تجربه کرده است. یکی دیگر از عواملی که در گرایش افراد به سوی همخانگی بدون ازدواج موثر است، بالا رفتن نرخ طلاق است. افزایش هزینه های طلاق در جوامع با کاهش منفعت حاصل از ازدواج همراه است(ضرابی و مصطفوی، ۱۳۹۰، ص ۷۰).

آمارها نشان می دهد شاخص تأخیر سن ازدواج در زنان در کمتر از ده سال به بیش از دو برابر افزایش یافته است. در حال حاضر افزایش میانگین سن ازدواج برای مردان به بالای ۳۵ سال و برای زنان به بیش از ۳۰ سال رسیده است(محبی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۴).

از دیگر عواملی که به این نوع ازدواج ها در جامعه ما دامن می زند شرایط بسیار دشوار ازدواج از منظر عرفی و اقتصادی است. بیکاری، تورم، دشواری های فراوان تأمین و مدیریت زندگی مشترک از یک طرف و سطح بسیار بالای انتظارات خانواده ها از فرزندان از سوی دیگر جوانان را از تشکیل خانواده ناامید کرده است.

گریز از مراسم سنتی ازدواج و تعهدات مادی و غیرمادی بسیاری که این نوع ازدواج ها بر جوانان بار می کنند، از عوامل مؤثر بر گرایش به این شیوه از زندگی در کنار یکدیگر است. یکی از این تعهدات، رفت و آمدهای خانوادگی و فامیلی است که از هر نظر برای زوج های جوان سخت است(سهراب زاده و همکاران، ۱۳۹۶، صص ۴۷-۵۰).

همچنین تبعات اقتصادی مراسم ازدواج و زندگی بعد از آن جوانان را به گریز از ازدواج های سنتی و روی آوردن به این نوع روابط تشویق می کند. خانواده ها توقع دارند دو نفری که می خواهند با هم زندگی کنند مراسم و آیین هایی را اجرا کنند که تأمین هزینه آن بسیار مشکل است و باید تعهدات بسیار سنگینی را بپذیرند که در این سنین از عهده آن برنمی آیند. مجموعه این مسائل سختی های فراوانی را پیش روی دختران و پسران قرار داده و ازدواج را از حالت تعلیق به محال نزدیک کرده است. به همین دلیل سن ازدواج افزایش یافته و جوانان به دلیل عدم برخورداری از حداقل های لازم برای ازدواج ترجیح می دهند راه های کم هزینه تر و کم دردسرتری را انتخاب کنند. به عبارت دیگر انطباق نداشتن واقعیت های روزمره زندگی با ذهنیت هایی که در جامعه وجود دارد باعث رواج این نوع ازدواج شده است. از سوی دیگر افزایش استقلال نسبی جوانان از خانواده و بالا رفتن سن ازدواج آنان موجب شده دختران و پسران راحت بتوانند چنین روابطی را برقرار کنند.

ضمن اینکه گسترش و فراگیری شبکه های ارتباطی اینترنتی و وابسته به تلفن همراه در سال های اخیر علاوه بر تسهیل و تسریع شکلگیری این روابط نوعی وجه پنهان نیز به آن بخشیده است و آن را از دامنه نظارت خانواده ها خارج کرده است(سهراب زاده و همکاران، ۱۳۹۶، صص ۴۷-۵۰).

از طرفی با گونه های مختلف روابط جنسی پیش از ازدواج در کشورمان مواجهه هستیم که شامل موارد زیر می باشد: روابط آزاد (الگوی روسپیگری)، روابط مبتنی بر صیغه، روابط دوست دختر و دوست پسر، روابط ضد عاشقانه، روابط مبتنی بر عشق سیال و روابط همخانگی (آزاد ارمکی، ۱۳۹۱، ص ۳۵۰).

متأسفانه دوری از خانواده و کم شدن کنترل اجتماعی به موازات نگرش های آزاداندیشانه نسبت به ازدواج و روابط جنسی قبل از ازدواج و مدشدن و رواج تنوعطلبی، فضای مناسبی را برای تجربه این نوع روابط توسط جوانان فراهم نموده است. همچنین بالا رفتن سطح توقعات جوانان، کمرنگ شدن ارزش های اخلاقی و شکاف طبقاتی و حتی بین نسلی، وجود چند میلیون دختر مجرد و زنان مطلقه، فقر، اعتیاد و بیکاری، بالابودن اجاره مسکن و ناهمخوانی دخل و خرج در میان جوانان ایرانی، پناه بردن به هم زیستی غیر اخلاقی را که در آن مسئولیت پذیری برای هیچ یک از طرفین وجود ندارد، محتمل می کند. باید در نظر داشت که شکل جدید رابطه هم خانگی بدون ازدواج با ازدواج موقت که در کشورمان دارای مشروعیت می باشد، متفاوت است (رمضانی فر و آدیش، ۱۳۹۷، ۲۰۱-۲۰۵).

یکی از مهمترین علت های گرایش به ازدواج سفید، جنبه های زیستی پیدایش سائق جنسی است که شیوه ارضای آن اجتماعی است. طبق نظریه سلسله مراتب نیازهای جنسی مازلو^۱، نیازهای جنسی جزء دسته نیازهای اولیه و فیزیولوژیک و اساسی ارگانسیم محسوب می شود که بالاترین فشار را به فرد وارد می آورند. پیدایش انگیزش جنسی، جنبه زیستی دارد و نحوه کنترل و ارضای آن جنبه اجتماعی دارد. از سوی دیگر، خاصیت عصر جدید این است که فاصله بین بلوغ جنسی و ازدواج در ایران به بیش از ۱۰ سال رسیده است. در این بین افراد مختلف با فشارهای ناشی از بلوغ جنسی به شیوه های متفاوتی برخورد می کنند. تحقیقات اندک در این زمینه نشان می دهند که روابط جنسی پیش از ازدواج در شهرهای بزرگ چون تهران، افزایش چشمگیری یافته است. مسئله ای که سیاست غالب، درصدد نادیده گرفتن آن است. از طرف دیگر بسیاری از والدین هم یا از ماجرا باخبر نیستند و یا در صدد اطلاع و پرسش از فرزندان با ممانعت آنها از ادامه گفتگو مواجه می شوند. این امر به این دلیل است که بسیاری از فرزندان والدین خود را محرم اسرار جنسیشان تلقی نمی کنند (آزاد ارمکی و همکاران، ۱۳۹۰، ۴۳۸).

ویلیام گود^۲ با مطرح کردن ایده و نظریه انقلاب جهانی در الگوی خانواده گسترده، تأثیرات مدرنیزاسیون در سطوح مختلف فردی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است. مک دونالد^۳ در قالب نظریه نوسازی بازاندیشانه خود معتقد است که اگرچه فرآیند نوسازی، آزادی و استقلال بیشتری برای افراد به ارمغان می آورد؛ اما آنها را با عدم اطمینان بیشتری نسبت به آینده مواجه ساخته است. بنابراین تا موقعی که افراد شغل دائم و باثبات و توانایی برعهده گرفتن مسئولیت خانواده را نداشته باشند، ازدواج نمی کنند و تشکیل خانواده نخواهند داد (یاری نسب و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۳۵۴).

روث دیکسون^۴ نیز در بحث از الگوها و مسایل ازدواج بر اهمیت ساختار اجتماعی و تغییرات آن تأکید می کند و در این خصوص به سه متغیر کلیدی تأثیرگذار بر ازدواج یعنی: ۱- قابلیت دسترسی همسر آینده با توجه به توازن نسبت جنسی در سنین ازدواج و الگوهای انتخاب همسر؛ ۲- امکان پذیری ازدواج با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی؛ ۳- مطلوبیت ازدواج با توجه به هنجارها و فشارهای اجتماعی و انگیزه های فردی اشاره می کند (یاری نسب و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۳۵۴).

کالدول^۵ بر گسترش ایده ها و ارزش های غربی در سایر جوامع، بر تغییرات نظام معنایی و افزایش فردگرایی و سکولار در کشورهای اروپای غربی تأکید دارد (شیری قیداری، ۱۳۹۵، ص ۲۳).

نظریه تأخر فرهنگی آگبر^۶ دگرگونی و تحول جامعه را بر اثر رشد و دگرگونی سریع بعضی عناصر فرهنگی نسبت به بعضی دیگر عناصر معنوی فرهنگ، مانند عقاید و اعتقادات اجتماعی فراهم می کند. به عبارت دیگر عناصر مادی زودتر از عناصر معنوی فرهنگ رشد کرده و باعث تضاد و ناهمگونی می شود و فرهنگ معنوی از فرهنگ مادی عقب می افتد. صنعتی شدن و گسترش نظام اجتماعی اقتصادی سرمایه داری دگرگونی های تحول زا را در خانواده ها پدید آورده و باعث بروز تعارض در

¹ Maslow

² William Good

³ McDonald's

⁴ Roth Dixon

⁵ Kaldol

⁶ Ag ber

خانواده گردیده است. وابستگی این تعارضات به شرایط اجتماعی اقتصادی خانواده و موقعیت آنها در درون سیستم اجتماعی است. خانواده‌ها قبل از این که با محیط جدید هماهنگ شوند، تحت تأثیر شرایط عینی جامعه قرار می‌گیرند؛ بی‌آنکه آماده پذیرش تحولات اجتماعی باشند. در حقیقت خانواده، وابسته به طبقه، قشر و گروه‌های قومی و مذهبی و فرهنگی است و نقش و پایگاه اجتماعی در وظیفه و کارکرد و ماهیت آن و روابط درون آن تأثیر بنیادی دارد (رضانی فر و آدیش، ۱۳۹۷، ۲۰۱-۲۰۵). دورکیم^۷ در نظریه خود، چنین بیان می‌کند که خانواده دارای نوعی تکامل تک خطی بوده که در دوره‌های مختلف دچار انقباض شده است. دورکیم مطرح می‌کند که هر چند خانواده در اثر انقباض دچار انزوای اجتماعی می‌شود؛ اما به دلیل وجود صمیمیت در روابط زن و شوهر دارای ابعاد جدیدی از رابطه به جهان خارج می‌شود. خانواده به تدریج مهمترین وظایف و نقش‌های خود را از دست داده و به نهادهای دیگر واگذار کرده است. بنابراین همخانگی از هر نظر با توجه به ویژگی‌هایی که دارد، مانند نهاد خانواده به صورت سنتی محسوب نمی‌شود؛ اما می‌توان آن را تا حدودی به عنوان یکی از الگوهای مشابه خانواده در نظر گرفت. از سوی دیگر همخانگی دارای ویژگی‌هایی است که می‌توان این ویژگی‌ها را حاصل واگذاری بسیاری از نقش‌های خانوادگی به نهادهای دیگر و نشانه‌ای از گذار خانواده از یک نهاد کاملاً اجتماعی به یک نهاد خصوصی دانست. همخانگی سبکی از زندگی است که بسیاری از مسئولیت‌های خانواده سنتی در آن مطرح نیست. تقسیم وظایف سنتی مرد و زن در آن نفی می‌شود و طرفین از فشار نقشی در ازدواج به شیوه مرسوم‌رهایی می‌یابند (گلچین و صفری، ۱۳۹۶، ص ۳۷).

آنتونی گیدنز^۸ درباره روابط دنیای مدرن این نکته را مطرح می‌کند که روابط خانوادگی، دیگر حاملان پیوندهای اجتماعی بسیار سازمان یافته در پهنه زمانی-مکانی به شمار نمی‌آید. وی ویژگی متمایزکننده دنیای مدرن را با سنتی، پیدایش رابطه‌های ناب می‌داند. ویژگی این نوع رابطه‌ها این است که در آن، رابطه‌های دوستانه و شخصی با دیگران به گونه‌ای پدید می‌آید که این رابطه‌ها خارج از آداب و اصول سنتی، انتخاب‌هایی را برای برقراری ارتباط‌های دوستانه و شخصی را درباره وضعیت ازدواج در دنیای «رابطه‌ناب» با دیگران فراهم می‌کند. هرچند گیدنز عبارت مدرن به کار می‌برد، اما می‌توان ویژگی‌های این رابطه‌ها را برای تبیین بهتر الگوهای مشابه ازدواج، همچون همخانگی نیز به کار برد. همخانگی را می‌توان به نوعی، رابطه‌ای با ویژگی‌های رابطه‌ناب که مختص دوران مدرن است، در نظر گرفت (رضانی فر و آدیش، ۱۳۹۷، ۲۰۱-۲۰۵).

در همخانگی عشق رومان‌تیک و نه الزام‌های اجتماعی دوران سنتی، طرفین را به سوی یکدیگر جذب می‌کند. در این شکل از رابطه، قواعد بیرونی، الزامی برای متعهدماندن ایجاد نمی‌کنند و زوجین به یکدیگر تعهد درونی دارند. همچنین در این سبک زندگی، طول مدت رابطه از پیش تضمین شده نیست و رابطه تا هنگامی که مطلوبیت داشته باشد، ادامه می‌یابد و تضمینی برای زیستن در کنار یکدیگر در آینده به صورت از پیش تعیین شده و رسمی وجود ندارد. بنابراین می‌توان همخانگی را به نوعی پیامدی از گذار جامعه ایران از دوران سنتی به مدرن تعریف کرد که در این گذار، روابط عاشقانه رمانتیک با مطابقت ارزش‌های مدرن فردگرایی، استقلال فردی و گزینش آزادانه رواج می‌یابد. این گذار با تغییر شکل الزام‌های موجود در رابطه، از بیرونی به درونی همراه است. یکی از نشانه‌های گذار روابط میان دو جنس از الزام‌های بیرونی به الزام‌های درونی، تغییر الگوهای همسرگزینی در کشورمان است. به گونه‌ای که بر خلاف دوره‌های گذشته که ازدواج در خدمت اهداف و منافع جمعی بود، امروزه بیشتر ازدواج‌ها با هدف‌های شخصی انجام می‌شود (گلچین و صفری، ۱۳۹۶، ص ۳۷).

جدول ۱: علل و مقوله‌های پیدایش ازدواج سفید (گلچین و صفری، ۱۳۹۶، ص ۲۰).

نوع مقوله	مقوله عمده	زیرمقوله‌ها
شرایط زمینه‌ای	تهران، شهر بی نظارت	بی نظارتی در سطح جامعه، بی نظارتی در حریم خصوصی
	فروکاسته شدن کارکرد و اهمیت خانواده	افزایش طلاق، فاصله فکری اعضای خانواده، فاصله فیزیکی اعضای خانواده، افزایش فردگرایی، به وجود آمدن شیوه‌های جدید آشنایی
	مهاجرت	جذابیت شهر مقصد، کاهش سازگاری با فرهنگ مبدأ، بی اطلاعی از وضعیت فرد مهاجر
شرایط علی	دید منفی به ازدواج مرسوم	ناشناخته بودن در ازدواج مرسوم، شکست ازدواج مرسوم، آرمان‌گرایی در ازدواج، مشکلات ذاتی ازدواج مرسوم
	باورهای فمینیستی	اعتقاد به زن مستقل، اعتقاد به تغییر الگوی جنسیتی، طرفدار آزادی زنان، طرفدار برابری میان مرد و زن
	عدم اعتقاد و پایبندی به ارزش‌های دینی جامعه	باور نداشتن قوانین مذهبی، عدم پایبندی به مناسک مذهبی، عدم باور به ارزش‌های مذهبی، اعتقادات شخصی
نوع مقوله	مقوله عمده	زیرمقوله‌ها
شرایط میانجی	درگیری در فرایند عاشقانه	عشق پیونددهنده، عشق نگهدارنده در کنار یکدیگر
	آشنایی با هم‌خانگی	آشنایی نزدیک با هم‌خانگی، آشنایی دورادور با هم‌خانگی
	هم‌خانگی، رابطه‌ای با پایان باز	رابطه آزمایشی، مشخص نبودن آینده، امکان ترک رابطه
تعاملات	هم‌خانگی، رابطه برابر	برابری اقتصادی، وظایف داوطلبانه، محدود نکردن
	تجربه رضایت‌بخش هم‌خانگی	رضایت سلبی، تجربه تغییر مثبت، تجربه لذت، رضایت ذاتی از هم‌خانگی
	موانع داخلی رابطه	محدودیت‌های ذاتی هم‌خانگی، فراهم نبودن شرایط، مشکلات خاص زوجین، جدا بودن شبکه‌های دوستی
پیامد	محدودیت‌های خارجی رابطه	محدودیت‌های خانوادگی، فقدان پشتیبانی قانونی، محدودیت اجتماعی
	تحمل ضرر و زیان ناشی از پایان رابطه	خوش‌گذرانی به جای ساختن زندگی، از دست دادن فرصت، ایجاد دید منفی به رابطه جدی
	اقدام به ازدواج و یا قول به ازدواج به منظور برطرف کردن موانع خارجی	کسب حمایت خانوادگی، پرهیز از عوامل اضطراب‌زا

نقاط ضعف، پیامدها و آسیب‌های ازدواج سفید

الف) پیامدهای حقوقی:

۱- در ازدواج سفید زن نمی‌تواند ادعای نفقه، ارث و یا استفاده از خدمات بیمه شوهرش را داشته باشد و در صورتیکه مورد سوءاستفاده مالی قرار گیرد، به سختی می‌تواند به دادگاه شکایت کند.

۲- ممکن است دو طرف به زنا یا رابطه نامشروع محکوم شوند. از آنجاییکه اثبات زنا تقریباً غیرممکن است، قضات بیشتر براساس جرم رابطه نامشروع حکم می دهند که مجازات آن حداکثر ۹۹ ضربه شلاق است.

۳- قانون برای عدم ثبت ازدواج دائم، مجازات حبس یا جزای نقدی را در نظر گرفته است. به طور کلی نمی توان بی علت وارد حریم خصوصی افراد شد مگر اینکه جرم به طور علنی رخ داده باشد. لذا نمی توان با زن و مرد در ازدواج سفید برخورد قضایی کرد مگر آنکه شاکی خصوصی، مثل همسایه داشته باشند و یا تحت شرایط خاص، دادستان علیه این افراد اعلام جرم کند. به همین دلیل اثبات زنا یا رابطه نامشروع در این موارد مشکل است. مشکلات قانونی ازدواج سفید ریشه در تبعات بعدی آن دارد. مشکلات اصلی زمانی است که زن بچه دار شود یا مرد رها کند و برود، مسائل مالی پیش بیاید یا خشونت بین آنها اتفاق بیافتد و ...

۴- با توجه به الزامی نبودن ثبت رسمی ازدواج موقت (در مواردی که زن باردار نیست) ممکن است دختر و پسری که در قالب ازدواج سفید با یکدیگر زندگی می کنند به جاری شدن صیغه محرمیت و عقد موقت استناد کنند. باید خاطرنشان کرد بسیاری از قضات صرف ادعای صیغه را قبول نمی کنند و از خانواده و اطرافیان دو طرف در این خصوص پرسش می کنند.

۵- در ازدواج سفید به خاطر اینکه هیچ کجا سندی مبنی بر زن و شوهری ثبت نشده است به همین خاطر خیلی راحت دختر و پسر می توانند رابطه خود را پایان بدهند بدون این که قانون و حتی جامعه بتواند حمایت خاصی از آنان بکند. با توجه به فرهنگ ایرانی، چنین امری می تواند بیشتر به ضرر دخترها باشد. عقد ازدواج، دائم یا موقت، چنان چه طبق شرع و قانون صورت گیرد آثار مالی و غیرمالی بر آن بار می شود.

نتایج عقد نکاح به طور امری از جانب قانون گذار معین می شود که زن و مرد فقط در صورت ثبت ازدواج دائم یا موقت و در شرایط عدم ثبت ازدواج موقت و در صورت اثبات، از آن برخوردار می شوند. مثلاً فقط در صورت ثبت ازدواج یا اثبات عقد موقت می توان برای فرزند متولد شده شناسنامه گرفت. فرزندان حاصل از ازدواج سفید بر اساس قوانین ایران مشروع به شمار نمی آیند و از حقوق قانونی همچون داشتن شناسنامه برخوردار نیستند.

۶- فرزندان حاصل از چنین ازدواجی بیشترین لطمه را متحمل می شود، چراکه چنین ازدواجی ثبت نمی شود و سرنوشت آنان پس از تولد مشخص نیست. بارداری های ناخواسته و عوارض بهداشتی ناشی از سقط جنین غیرقانونی از تبعات دیگر ازدواج سفید است.

چنین رابطه ای موجب کاهش فرزند آوری می شود، علاوه بر آن سطح زندگی افراد تغییر می کند و خلاء روانی برای دختر را در پی دارد و ممکن است حتی شانس مادر شدن او را کاهش دهد و حتی به آسیب هایی مانند اعتیاد سوق پیدا کند، این در حالی است که مردان در صورت ترک چنین رابطه ای کمتر آسیب می بینند (قاسمی، ۱۳۹۷، ص ۳).

ب) پیامدهای فقهی:

۱- آیات: برخی با استناد به تفسیر روایی آیه ۲۱ سوره نسا، قائل به بطلان نکاح معاطاتی شده اند، خداوند متعال می فرماید: «و ان اردتم استبدال زوج مکان زوج و آتیتم احداهن قنطارا فلا تأخذوا منه شیئاً تأخذونه بهتناً و ائماً مبینا و کیف تأخذونه و قد افضی بعضکم الی بعض و أخذن منکم میثاقاً غلیظاً». مطابق روایتی که ذیل تفسیر این آیه ذکر شده است عبارت «میثاق غلیظ» بر الفاظ عقد نکاح دلالت دارد. «برید عجلی» می گوید از امام باقر (ع) راجع به تفسیر عبارت «و أخذن منکم میثاقاً غلیظاً» پرسیدم امام فرمود: «المیثاق هی الکلمه الی عقد بها النکاح» (کلینی، ۱۳۶۵، ص ۱۲).

میثاق همان کلمه ای است که با آن واقع می شود. مرحوم خوئی این روایت را دلیل بر لزوم صیغه در عقد نکاح دانسته و می فرماید: این روایت بر اعتبار لفظ و نیز عدم کفایت رضایت قلبی، بلکه بر عدم کفایت تلفظ به غیر الفاظ معین دلالت واضحی دارد (خویی، بی تا).

۲- روایات

خالد بن الحجاج نقل می کند که به امام صادق(ع) گفتم: مردی می آید و می گوید: این پارچه را بخر و به تو چنین و چنان سود می دهی، امام فرمود: آیا این طور نیست که اگر خواست ترک می کند و اگر خواست می گیرد؟ گفتم آری، چنین است، امام فرمود: «لأبأس به انما يحلل الكلام و يحرم الكلام» (طوسی، ۱۳۸۲، ص ۲۱). ن
 حوه استدلال به روایت فوق آن است که امام در این روایت در روایت، حصر معلوم می شود در نتیجه فقط کلام است که محلل «انما» کلام را محلل و محرم نامیده است و با توجه به کلمه و محرم است و غیر آن اثری ندارد، از سوی دیگر اگر چه صدر روایت ناظر به باب بیع است ولی ذیل آن قاعده کلی به دست می دهد بنابراین مفاد آن مبین یک قاعده کلی است و در تمامی عقود و ایقاعات از جمله عقد نکاح جریان می یابد در نتیجه معاطات در عقود و از جمله عقد نکاح فاقد اثر است (مراغی حسینی، ۱۴۱۷، ص ۱۸).

۳- تمسک به اصول علمیه

الف) «اصحاب استصحاب»، مرحوم نراقی می فرماید: «تجب فی النکاح الصیغه عدم ترتب آثار الزوجیه بدونها» (نراقی، ۱۴۱۵، ص ۴۰)، در نکاح صیغه لازم است زیرا اصل آن است که بدون صیغه آثار زوجیت مترتب نمی شود یعنی وقتی در ترتب آثار زوجیت پس از ایجاب و قبول غیر لفظی تردید شود مقتضای اصل استصحاب، عدم ترتب اثر زوجیت بر آن است.
 ب) «اصل احتیاط»؛ شارع توجه ویژه ای به امر نکاح داشته و آن را متمایز از سایر عقود می داند بنابراین در اجرای عقد باید نهایت توجه داشت تا قطعاً به صورت صحیح محقق شود.

۴- اجماع و سیره مسلمین

شیخ انصاری می فرماید: «اجمع علماء الاسلام- کماصرح به غیر واحد- علی اعتبار اصل الصیغه فی عقدالنکاح» (انصاری، ۱۴۱۵، ص ۱۵)، امام خمینی می فرماید: یقاع نکاح به معاطات، مخالف ارتکاز متشرعه و تسالم اصحاب است بلکه در این مورد اختلافی نیست (موسوی خمینی، ۱۳۷۹، ص ۱۳).

بنابراین می توان گفت: از آنجا که این رابطه هیچ تصحیح شرعی ندارد در نهاد دین به عنوان زنا یا رابطه نامشروع تلقی شده و معامله یک فعل حرام با آن می شود و با حصول شرایطی، مشمول حد است، از دیدگاه دین آن دو نامحرم بوده و احکام نامحرم مانند حرمت خلوت بر آن ها مترتب است نهاد فقه به تبع شرع، این رفتار و ارتباط را خانواده نمی داند و احکام خانواده بر آن تسری نمی دهد (فهیمی، ۱۳۹۶، صص ۱۰-۱۱).

ج) نقاط ضعف و پیامدهای اجتماعی و روانی:

ازدواج سفید دارای پیامدها و آسیب های اجتماعی است. زیرا نهادی می بایست متولی فرزندان که از طریق این رابطه به دنیا می آیند باشد. این کار جامعه را متحمل هزینه های اضافی فرهنگی و اجتماعی می کند. در جوامعی که این نوع ازدواج را به رسمیت می شناسد، سرنوشت فرزندان پس از تولد مشخص نیست و بیشترین لطمه را فرزندان متحمل می شوند.
 همچنین هایی که قبل از ازدواج باهم زندگی می کنند، بعد از ازدواج بیش تر طلاق می گیرند. دکتر نیل بنت، جامعه شناس و استاد دانشگاه، در نشریه روان شناسی معاصر یافته هایش را منتشر کرده است. بر اساس آن زنان هم خانه نسبت به زنانی که قبل از ازدواج با همسرشان زندگی نمی کرده اند، ۸۰ درصد بیش تر احتمال دارد که از همسرشان طلاق بگیرند (رضایی، ۱۳۹۳، ص ۴).

همچنین ازدواج سفید دارای پیامدها و آسیب های روانی است. از جمله آسیب های روانی بر دختران جوان، مانند کاهش فرزند آوری، کاهش شانس مادر شدن دختران، کشیده شدن به سمت مصرف مواد مخدر، ایجاد خلاء روانی، دور ساختن طرفین از شروع جدی زندگی، احساس فریب خوردگی (چرا که تصورشان از این رابطه دائمی بوده است که منجر به ازدواج رسمی می شود).

همچنین وجود مشکلات رفتاری و افسردگی و اضطرابی بیش تر در این افراد از دیگر آثار مخرب این نوع رابطه هاست. آن هایی که هم خانه هستند، بیش تر از افسردگی و اضطراب رنج می برند. زیرا آن ثباتی را که در نکاح دائم و زندگی زناشویی به

معنای حقیقی می توان احساس کرد، در این روابط وجود ندارد و پایه هایی که بنای روابط این افراد بر آن نهاده شده، سست و لرزان است. این احساس معلق بودن، زمینه ساز ایجاد اضطراب و دلهره در افراد است (رضایی، ۱۳۹۳، ص ۵).

بررسی های آسیب شناسی ازدواج سفید در حوزه چگونگی تبدیل شدن آن به جرم، به نظریه مدل و سبک زندگی، منسوب به گات فردسن و هیندلانگ مراجعه می کنند. طبق این نظریه هر قدر یک فرد شیوه زندگی بازتری داشته باشد، یعنی فعالیت های شغلی و تفریحی و اوقات فراغت وی بیش تر باشد، احتمال بزه دیده شدن او بیش تر است (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۸۴، ص ۸۰).

افرادی که تن به ازدواج سفید می دهند، به خاطر بی قیدی و عدم پابندی به رابطه شان، بی شک با افراد متعددی رفت و آمد خواهند داشت و چون به مانند ادوار سابق، منزلی که در آن سکنی گزیده اند دارای حرمت از پیش تعیین شده ای نیست، موجب می شود که طرفین، دوستان و افراد متعددی را به داخل حریم شخصی شان راه دهند.

در این میان، به کرات پیش می آید که یکی از طرفین نسبت به برخی از دوستان طرف مقابل احساس خوشایندی نداشته باشد و اعمال و گفتارهای وی را زننده و فاقد اصول اخلاقی و انسانی بداند. این در حالی است که چون روابط آنان به مانند روابط یک زوج و زوجه رسمی و شرعی نیست، طرف مقابل نسبت به خواسته ها و اعتراض دیگری بی توجه خواهد بود و به تمایلات او وقعی نمی نهد (اکبری، ۱۳۹۵، ش، ص ۶).

بدین سبب امکان این که افراد خلافکار و کژ روئی که غالباً به سمت مواد مخدر و مشروبات الکلی و قرص های روان گردان گرایش دارند، در این منازل به نحو عدیده رفت و آمد نمایند، بسیار است. به تبع این آمد و شد ها، جرم هایی که در بالا از آنان یاد شد به طور عدیده به وقوع خواهد پیوست و طرفین را به سمت آشفتگی و عدم تعادل روحی و جسمی خواهند کشاند. با طی شدن این روند، چرخه ی بزه کار _ بزه دیده _ بزه کار، به طور متوالی در خصوص این افراد مکرر می شود.

بدین معنا که با برقراری چنین سبک زندگی ای، در مرحله ی ابتدایی مرتکب جرم می شوند، سپس بعد از طی شدن مدت زمانی و افزایش روابط، در آماج بزه دیدگی قرار می گیرند و در عین حال که بزه دیده واقع می شوند، عملیات مجرمانه ی دیگری را به جرایم مقابل خویش می افزایند. این حالت و مدل زیست، نشان از ژرفی فاجعه دارد و تصور چنین الگوهایی در سطح جامعه به مقیاس فراوان، شدت و حدت اسفناکی را در تصورات آتیه ما منقش می سازد (اکبری، ۱۳۹۵، ش، ص ۶).

روش تحقیق

طرح پژوهش حاضر توصیفی تحلیلی می باشد. محقق در تحقیق حاضر سعی دارد علاوه بر تصویرسازی آنچه هست به تشریح و تبیین دلایل چگونگی بودن و چرایی وضعیت مسئله و ابعاد آن پرداخت. این تکیه گاه از طریق جستجو در ادبیات و مباحث نظری تحقیق و تدوین گزاره ها و قضایای کلی موجود درباره آن فراهم شد که در سوابق و مباحث نظری تحقیق تدوین گردیدند. از آنجاییکه جهت بخش توصیفی تحقیق از نظریه های استفاده شده در مقالات و کتاب ها و ... استفاده شد، بنابراین از شیوه گردآوری اطلاعات، روش کتابخانه ای استفاده شد.

جمع بندی و نتیجه گیری

پدیده محوری ازدواج سفید در ایران تغییرات ارزشی و هنجاری در سبک زندگی جوانان ایرانی است که پدیده همخانگی در بطن این تغییرات ارزشی ظهور کرده است. مهمترین پیامدهای ازدواج سفید در ایران براساس گزارش ها و مصاحبه های دقیق با زوجینی که تجربه همباشی داشته اند، رنگ باختن کلیشه های جنسیتی، آزادی انتخاب و بیمیلی به ازدواج رسمی بوده است.

این عوامل در غرب نیز به وضوح مشاهده می شود. در تحقیقی در آمریکا دلیل ازدواج سفید، آزادی و راحتی بیشتر افراد و بی میلی به ازدواج دائمی عنوان شده است. برخلاف غرب که از نظر عرفی و حقوقی این پدیده را قانونمند کرده، در ایران این مسئله مسکوت مانده است و پیامدهایی مانند طرد اجتماعی، فقدان حمایت و ترس از پیگرد را به دنبال آورده است.

در دو دهه اخیر با توجه به تغییرات اجتماعی در ایران مانند تغییرات اقتصادی، ورود سرمایه داری و پیدایش ناامنی شغلی، لیبرالیسم و بازاندیشی سنت، ورود عناصر نوسازی و گمنامی شهری، از بین رفتن مفهوم و کارکرد محله، تغییرات در ساخت خانواده و پیدایش روابط مقطعی، انتخاب همبازی یا ازدواج سفید رو به گسترش است.

این نوع ازدواج در چارچوب حریم خصوصی صورت می گیرد و ضابطان قضایی و انتظامی به آسانی نمی توانند آن را کشف کنند. با توجه به ماهیت خصوصی این رابطه، انکار آن توسط مسئولان و تابو بودن موضوع، این پدیده در سایه رشد کرده است و می تواند تبعات جبران ناپذیری به ویژه برای زنان داشته باشد و نظم و سلامت اجتماعی را در ابعاد متفاوت دچار آسیب کند.

افرادی که این نوع ازدواج را انتخاب کرده اند، پایگاه های اجتماعی، اقتصادی، تحصیلی، خانوادگی، مذهبی و جغرافیایی متفاوتی دارند. اما یک چیز در اغلب آنها مشترک است که اکثراً تحصیلات دانشگاهی دارند. حتی کسانی که به لحاظ اقتصادی از طبقات پایینتری هستند و بدون پشتوانه مالی و حمایت خانواده برای کار یا ادامه تحصیل به اصفهان مهاجرت کرده اند. به واسطه تلاش های فردیشان در سلسله مراتب اجتماعی بالا رفته اند و در یک دسته بندی کلی می توان گفت که اغلبشان در حال حاضر جزو طبقه متوسط شهری هستند. برای آنهایی که سابقه طلاق و جدایی ندارند این همبازی بیشتر حکم موقعیت گذار به ازدواج دائم را دارد و کارکردها و قواعد تنظیم گر آن تا حدودی شبیه زندگی معمولی خانوادگی است و شکلی از تقسیم وظایف و مسئولیت های اجتماعی و اقتصادی و حمایت های عاطفی میان زوج ها وجود دارد. مهر چند که در میان این تعداد محدود هم این امر قاعده های کلی نیست. برخی از مصاحبه شوندگان اعتقاد دارند که کیفیت رابطه بیشتر از ماهیت آن حائز اهمیت است. آنها فرقی بین ازدواج و این شیوه زندگی نمی بینند و معتقدند تمام مسئولیت ها و تعهداتی که در ازدواج وجود دارد متوجه این نوع روابط نیز هست. در طرف دیگر کسانی که یک بار تجربه تشکیل خانواده و جدایی را داشته اند کمتر به ازدواج فکر می کنند و بیشتر این سبک زندگی را ترجیح می دهند. این افراد در توجیه انتخاب خود آزادی بیشتر و مسئولیت کمتری را که در رابطه جدید تجربه می کنند، مورد تأکید قرار می دهند. زنان و مردانی که پس از یک بار طلاق به این شیوه حاضر به زندگی با همسر سابق و یا شریک جدیدی شده اند هزینه های اجتماعی ناشی از طلاق و مسئولیت ها و هزینه های زندگی مشترک و دخالت خانواده ها را دلیلی برای ادامه رابطه به این شیوه عنوان کرده اند. اغلب این افراد معتقدند قوانین دست و پاگیر طلاق و تبعات و برچسب های بعد از جدایی قانونی در این رابطه وجود ندارد.

محدودیت تحقیق

همه افرادی که این نوع رابطه را انتخاب کرده اند از یک سنخ نیستند و نمی توان برای همه آنان داور مشترکی داشت. آنان دلایل شخصی متفاوتی برای انتخاب این سبک از همزیستی دارند. کسانی که این سبک از زندگی را انتخاب کرده اند، معمولاً تمایلی به آشکار کردن رابطه خود برای غریبه ها ندارند و پیدا کردن افرادی که حاضر به گفتگو باشند نیز کار راحتی نیست.

طرح افق های تحقیقاتی برای ادامه و توسعه تحقیق

به منظور کاهش تبعات ناگوار پدیده ازدواج سفید و سامانمند کردن آن، این راهکارها ارائه می شود:

- ۱- پذیرش موجودیت ازدواج سفید و انکار نکردن وجود و روند افزایشی آن در ایران از جانب دولت؛
- ۲- شناسایی جامع ابعاد، علل، پیامدهای ازدواج سفید در ایران بر مبنای تحقیقات دانشگاهی و تخصصی؛
- ۳- بسترسازی فرهنگی، آگاهی رسانی و آموزش عمومی و تخصصی؛
- ۴- کارآفرینی، اشتغال و تسهیل شرایط اقتصادی توسط دولت، بخش خصوصی، خیرین؛
- ۵- بازنگری در قوانین حقوقی مربوط به ازدواج سفید با تأکید حمایت قضایی از زنان و فرزندان؛
- ۶- حمایت نهادهای دولتی و انجمن های حقوق بشری در چارچوب مشاوره های بهداشتی و آموزشی و جلوگیری از پیامدها و آسیب های فردی و اجتماعی.

منابع و مراجع

- [۱] قران کریم.
- [۲] آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۹۱)، جامعه شناسی خانواده ایرانی. تهران، انتشارات سمت.
- [۳] آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۹۱)، پیدایش شکل های جدید خانواده در تهران، مجله جامعه پژوهشی فرهنگی، شماره اول، صص ۳۵-۲۶.
- [۴] آزاد ارمکی، تقی، شریفی ساعی، محمدحسین، ایثاری، مریم و طالبی، سحر. (۱۳۹۰)، سنخ شناسی الگوهای روابط جنسی پیش از ازدواج در ایران. جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال دوم، شماره ۲، صص ۱-۶۰۰.
- [۵] احمدی، علی. (۱۳۹۳)، پیامدهای حقوقی ازدواج سفید، باشگاه خبرنگاران جوان، گروه اجتماعی، ازدواج و خانواده.
- [۶] ارجمند دانش، جعفر؛ آیتی، محمد رضا و عربیان، اصغر. (۱۳۹۷)، ماهیت، مشروعیت و آثار ازدواج سفید، فصلنامه علمی پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بناب، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۱۱-۲۳.
- [۷] اکبری، شایان. (۱۳۹۵)، زوایا و آثار حقوقی و جرم شناختی ازدواج سفید و بررسی راهکارهای مداخله و مقابله با آن، پنجمین کنفرانس بین المللی روانشناسی و علوم اجتماعی، تهران، همایشگران مهر اشراق.
- [۸] برهانی، محسن. (۱۳۹۵)، همزیستی بدون ازدواج، گزارش شبکه اجتهاد، سلسله نشست های حقوقی خانواده، تالار شیخ انصاری دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، صص ۳۰-۳۷.
- [۹] پایگاه خبری فرارو، جمع آوری خانه های مجردی در دولت عشق و صفا، تاریخ انتشار: ۸۸/۲/۱۴، کد خبر: ۲۴۳۰۸، تاریخ مراجعه: ۹۴/۰۱/۱۰.
- [۱۰] پایگاه خبری تحلیلی همصدا، آیا خانه مجردی به عنوان یک جرم به جرایم کشور افزوده شده است، تاریخ انتشار: ۸۸/۲/۱۷، کد خبر: ۲۱۸۸، تاریخ مراجعه: ۹۴/۲/۲۱.
- [۱۱] پایگاه اینترنتی راسخون، برداش تهای متفاوت از واژه خانه مجردی، تاریخ انتشار: ۸۸/۲/۱۶، کد خبر: ۲۴۶۶۴۸، تاریخ مراجعه: ۹۴/۱/۸.
- [۱۲] پورفرهادی، پریسا. (۱۳۹۳)، علل گسترش پدیده خانواده سفید در کلان شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد. گرایش حقوق جزا.
- [۱۳] خمینی، روح الله. (۱۳۶۸)، بیع معاطات (البیع)، انتشارات موسسه و نشر آثار امام خمینی (ره)، ص ۱۸۰.
- [۱۴] خوبی، سید ابوالقاسم. (بی تا)، مبانی فی شرح العروه الوثقی، قم، مؤسسه احیاء آثار الامام الخویی، صص ۱۳-۵۲.
- [۱۵] رضایا، علیرضا. (۱۳۹۳)، همزیستی سیاه یا ازدواج سفید، مجله اینترنتی برترین ها، صص ۳-۱۰.
- [۱۶] رضایی، حسن. (۱۳۹۴)، ازدواج سفید یا هم باشی سیاه، دو ماهنامه فرهنگی اجتماعی، شماره ۳، صص ۱-۱۲.
- [۱۷] رضانی فر، حدیثه و آدیش، محمدعلی. (۱۳۹۷)، مطالعه تجربه زیسته افراد در مورد ازدواج سفید در شهرستان گیلان، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی، دوره هفتم، شماره ۱، صص ۱۹۵-۲۱۷.
- [۱۸] سهراب زاده، مهران؛ نوروزی، میلاد و عسکری کویری، اسما. (۱۳۹۶)، ازدواج سفید؛ انگیزه ها و زمینه ها، فصلنامه جامعه شناسی سبک زندگی، سال سوم، شماره نهم، صص ۱۸۹-۲۴۹.
- [۱۹] شیری قیداری، لیلا. (۱۳۹۵)، مطالعه جامعه شناختی تجربه زیسته از پدیده با هم باشی (ازدواج سفید)، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد تهران مرکز.
- [۲۰] صیرفیان پور، زهرا. (۱۳۹۴)، بررسی ازدواج سفید؛ جرایم و آسیب های ناشی از آن در نظام حقوق کیفری جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان).

- [۲۱] ضرابی، وحید؛ مصطفوی، سید فرخ. (۱۳۹۰)، بررسی عوامل موثر بر سن ازدواج زنان در ایران: یک رویکرد اقتصادی، فصلنامه پژوهش های اقتصادی، سال یازدهم، شماره ۴، صص ۶۴-۳۳.
- [۲۲] طوسی، محمدبن حسن. (۱۳۶۵)، تهذیب الاحکام، تهران، دارالکتب الاسلامیه، صص ۷-۶۷.
- [۲۳] علی آبادی، مینا؛ طاهره شفاپی و موسی زرقی. (۱۳۹۶)، ازدواج سفید از دیدگاه اسلام و دانشجویان، اولین همایش ملی علوم اجتماعی، علوم تربیتی، روانشناسی و امنیت اجتماعی، تهران، دانشگاه آل طه - معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم دادگستری کل استان البرز.
- [۲۴] فهیمی، اکبر. (۱۳۹۶)، بررسی فقهی حقوقی ازدواج سفید، دومین همایش بین المللی و چهارمین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، تهران، موسسه پژوهشی مدیریت مدبر.
- [۲۵] قاسمی، غزل. (۱۳۹۷)، بررسی پدیده ازدواج سفید از منظر فقه و حقوق عمومی، ششمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم انسانی، مدیریت و کارآفرینی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
- [۲۶] قدسی، سمیه و بیات، فرنگیس. (۱۳۹۳)، ازدواج سفید: درد یا درمان، زنان امروز، دوره ۱، شماره ۵، ۱-۱۲.
- [۲۷] قنبریان، مهدی. (۱۳۹۶)، بررسی ازدواج سفید در نظام حقوقی ایران و غرب (مدرنیته)، کنفرانس ملی تحقیقات علمی جهان در مدیریت، حسابداری، حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد زرقان، دانشگاه جامع علمی کاربردی آذین شوشتر، دوره دوم، صص ۱۱.
- [۲۸] کلینی، محمدبن یعقوب. (۱۳۶۵)، الکافی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، صص ۲-۱۰۰.
- [۲۹] گلچین، مسعود و صفری، سعید. (۱۳۹۶)، کلان شهر تهران و ظهور نشانه های الگوی تازه ای از روابط زن و مرد؛ مطالعه زمینه ها، فرایند، و پیامدهای هم خانگی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره دهم، شماره ۱، صص ۲۹-۵۷.
- [۳۰] محبی، سید فاطمه؛ سیاح، مونس؛ سادات حسینی، شیما. (۱۳۹۵)، دلالت های معنایی تأخیر در ازدواج دختران دانشجو، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال ششم، دوره ۲، صص ۲۵۱-۲۷۴.
- [۳۱] محقق داماد مصطفی. (۱۳۷۲)، بررسی فقهی حقوق خانواده، نکاح و انحلال آن، مرکز نشریه علمی انسانی، صص ۱۶۶.
- [۳۲] مراغی حسینی، میر عبد الفتاح. (۱۴۱۷)، العناوین الفقهیه، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، صص ۴-۸۰.
- [۳۳] موسوی خمینی، سید روح الله. (۱۳۷۹)، کتاب البیع، تهران، مؤسسه تنظیم نشر و آثار امام خمینی، صص ۴-۶۹.
- [۳۴] مینویی، زهرا. (۱۳۹۳)، بررسی ابعاد حقوقی ازدواج سفید، زنان امروز، دوره ۱، شماره ۱۰، صص ۲۳-۳۲.
- [۳۵] نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۴)، تقریرات درس جامعه شناسی جنایی دوره - کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی، صص ۷۲-۹۱.
- [۳۶] یاری نسب، فاطمه؛ حیدری، عقیف و ابراهیمی، فاطمه. (۱۳۹۴)، نگرش دانشجویان نسبت به ازدواج موقت در دانشگاه شهید باهنر کرمان، فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال پنجم، دوره ۱۶، صص ۳۴۷-۳۶۴.